ڊاڪٽر ڪمال ڄامڙو

سُگهڙ غلام محمد منگي ”مُسافر“: سندس فن ۽ زندگيءَ جو احوال

Folk poet Ghulam Muhammad Mangi Musafir: life and his poetry

Abstract:

Sindhi folk literature is very rich and the base of all kinds of prose and poetry forms. It was collected and compiled on a large scale by a team under the supervision of noted scholar Prof. Dr. Nabi Bux Khan Baloch in 1957-58 under the folklore scheme of Sindhi Adabi Board.

There are many folk story tellers and poets in Sindh, whose creations are in dire need of collection and compilation. They are common, less literate people who cannot approach the printing press and can not afford the expenses either. Ghulam Muhammad Mangi is one of them. He belongs to Amrot Sharif, District Shikarpur. He has performed on Radio and Television, and is also associated with the organization of folk storytellers and folk poets, namely Sindh Sughar Lok Adab Tanzeem (SLAT) Pakistan.

This is the first ever comprehensive article about him.

سُگهڙن سان قرب واريون ڪچهريون ڪري ڏاڍو سڪُون ملندو اٿم. لڳ ڀڳ هر سُگهڙ وٽ نيث ٻوليءَ سان گڏ ڪيترا ئي پُختا خيال ٻه ملندا آهن. وٽن خيالن جي نَواڻ ٻه ملندي آهي. اهڙن ئي سُلجهيل سُگهڙن مَنجهان سينيئر سُگهڙ غلام محمد منگي ٻه هڪ آهي؛ جيڪو پنهنجي نالي ۽ ذات کان سواءِ ’مُسافر‘ تخلص پڻ ڪم آڻيندو آهي. هُو هڪ سينيئر سُگهڙ آهي. جڏهن ٻه ڪچهريءَ ۾ ايندو آهي ته ڪي نه ڪي نيون سُوڪڙيون ضرور پيش ڪندو آهي. سندس فن کان مُتاثر ٿي مُون سندس بابت تفصيل سان لکڻ شروع ڪيو. هِن کان اڳ سال ٢٠١٥ع ۾ مُون پنهنجي ڪتاب رسالي گُجهارت ۾ سندس انتها ئي مُختصر تعارف لکيو آهي ۽ سندس ڪُجهه رسالو گُجهارتون ڪتاب ۾ ڏنيون اٿم. اُن کان پوءِ عاجز رحمت الله لاشاريءَ

واتان منگي صاحب جي واڪاڻ ٻُڌڻ ۾ روبرو ٿيل ڪچهه ڪچهرين جي نتيجي ۾ ٢٣هين مارچ ٢٠١٨ع تي ساٽس سڪر ملڻ ويس ۽ ڊگهي ڪچهري ڪيم. وٺائنس مليل ڄاڻ جي آڌار تي هيءُ مقالو لکان پيو: جيڪو سُگهڙ غلام محمد منگيءَ جي زندگيءَ جي احوال ۽ سگهڙائپ جي فن بابت پهريون مقالو هوندو.

غلام محمد منگيءَ جا وڏڙا به سگهڙائپ جي فن سان لاڳاپيل هئا. سندس والد محمد ڇَتل منگي ۽ نانو حاجي فقير حجام به سگهڙ هئا. محمد ڇَتل ڏور بيت جو سگهڙ هو. حاجي فقير حجام رسالي ڳجهارت جو ماهر هو. غلام محمد ڪي به هُن رسالي ڳجهارت جو فن سيکاريو. سندس چوَڻ هو ته ڳجهارت اهڙي ناهجي جنهن سان بيت متاثر نه ٿئي. سگهڙ غلام محمد منگيءَ جي ناني ۽ استاد حاجي فقير حجام جو ذڪر ڊاڪٽر نبي بخش خان بلوچ به ڪيو آهي. هُن پنهنجي ترتيب ڏنل ڪتاب "ڏور" ۾ سندس نالو حاجي حجام لکيو آهي ۽ هڪ ڏور بيت به ڏنو آهي. ڊاڪٽر بلوچ صاحب حاجي حجام جو تعارف هِن ريت ڪرائي ٿو "حجم: شايد حاجي حجم: جو سڪر شهر جو وينل آهي. اڳي حجم جي نالي سان ڏور چوَندو هو. هاڻي ڏور ڪونه چوي." (ڪتاب ڏور، ص: ٥٩٥)

ڊاڪٽر صاحب تعارف ۾ حاجي حجم لکيو آهي جڏهن ته ڪتاب ۾ شامل ڏور ۾ حاجي حجام لکيو آهي. سگهڙ غلام محمد منگيءَ جي دعوا آهي ته اهو سندس نانو حاجي فقير حجام ئي آهي. هتي بلوچ صاحب جي شامل ڪيل ڏور ۽ اُن جي مُراد پيش ڪجي ٿي. ڪتاب ۾ ڏور نمبر ٢٨٧هين آهي.

سِيني سان ساٽيهه ۾، پئي سير ڪيائين سَرها
قضا آٽي ڪُن ۾، هن جا تُرت وڌا تُرها
ساريون سڏڙا ڪري، دلبر ڪي دُرها
عاشق آٽي آجا ڪيس، جيڪي ور ڪيس نه پيل ها
دليل ڪري دلها، لهو ڪنهن ڪنهن حيلي ساڻ 'حجام' چئي

سِيني سان = عُضوَن سان. ساٽيهه = جهنگل.
دلبر = حضُور ﷺ جن. عاشق = حضور ﷺ جن.
مُراد: هرڻي بي فڪر ٿي جهنگل ۾ پئي چَري ته اوچتي دام ۾ وڃي ڦاٿي، جتان حضور ﷺ جن آزاد ڪيس. (ڏور، ص: ٣٦٩)

غلام محمد منگيءَ جو اصل ڳوٺ امروٽ شريف آهي؛ جيڪو اڳ ۾ ضلعي سکر ۾ هو ۽ هاڻي ضلعي شڪارپور ۾ آهي. منگي صاحب هن وقت سکر ۾ رهي ٿو. هُو ١٩٥٤ع ۾ امروٽ شريف ۾ ڄائو. پنهنجي ڄم جي سَن بابت ٻُڌايائين ته سندس ڳوٺ جو وڏيرو هدايت الله دَل ڏاڍو سلجهيل ماڻهو هو. هُو ڳوٺ ۾ ڄمندڙ ٻارڙن جي ڄم جي تاريخ ۽ وفات ڪندڙن جي وفات جي تاريخ لکي ڇڏيندو هو. نتيجي ۾ اسڪول جا استاد به ڪانئس پڇي پوءِ شاگردن جي ڄم جي تاريخ لکندا هئا.

هُن پرائمري اسڪول ۾ داخلا ورتي؛ جتي ٻئي درجي کان بيت چوَڻ شروع ڪيائين. لڳ ڀڳ ڏهن يارهن سالن جي عمر ١٩٦٨ع کان سگهڙائپ شروع ڪيائين. سندس والد کان سواءِ سندس استاد الاهي بخش ڪٽيءَ (سُومري) شڪارپور واري به سگهڙائپ ۾ تربيت ڪئي. منگي صاحب گورنمينٽ پرائمري اسڪول امروٽ شريف ۾ چار درجا پڙهيو.

هُو بهترين راڳو پڻ آهي. رڌ پچاءُ سندس پيشو آهي؛ جنهن وسيلي زندگيءَ جو گاڏو گهلي ٿو.

هن جا ذهن جاڳيل ڪيئي، تاريخن جا باب ويڳاڻا
هن جا گفتا گوهر آهن، اڻ لپ ڪيئي موتن داڻا
دولت جي جهنڪار هتان، هيرا نه ڪي ملهه وڪاڻا
صدين کان جا سر تي سانيي، اها تند تنوار به هن

هن جو فن تبليغ به آهي، ٻيو آ مقصد قومي خدمت
اوليائن ۽ انبيائن جا، ٻولي ٻول ٻڌائن عظمت
پنجتن پاڪ، معصومن جي، آهي تن جي اندر اُلفت
بيت نظم ۾ نامو نياپو، حرفت جا هوشيار به هن

ڏُکي ڏُکي جي پڙڪو ڪائن، ٻڌجن باهه جا شعلا هي
نفرت وارا ٻوتا ساڙن، ٻڌجن گئس جا گولا هي
سمجهڻ وارا سمجهي ڄاڻن، سمجهڻ ۾ نه سوَلا هي
عناصر کي اڏ ڪرڻ لئہ، وِچ، ڳڙا وَسڪار به هن

نياز ادب هي خوب ٿو ڄاڻي، هن جي ٻولي لات مِٺي
جنهن ڌرتيءَ جي گود ۾ گهارن، نالو سندو ذات مٺي آ

تنهن جي تن ۾ ڪاج ڪچهريون، هر هڪ ڏينهن ۽ رات مني آ
هڙئي وطن جا منگي ”مُسافر“، خادم خدمت گار ٻه هن

سندس ان بيت ۾ منگي ۽ مُسافر ٻئي تخلص ڪم آندل آهن.

غلام محمد منگيءَ سگهڙائپ جي مخصوص صنفن کان سواءِ شاعريءَ جي عام صنفن غزل، ڪافيءَ، وائيءَ ۽ چوسٽي وغيره تي ٻه طبع آزمائي ڪئي آهي. عام شاعريءَ ۾ سندس اُستاد نالي وارو شاعر نثار بزمي هو.

هُو مختلف ادبي تنظيمن سان ٻه واڳيل هو ۽ آهي. سنڌ سگهڙ لوڪ ادب تنظيم (سلات) جو پراڻو ميمبر آهي. هُو سلات جو مرڪزي سينيئر نائب صدر ٻه رهي چڪو آهي. ان کان سواءِ بزمِ طالب الموليٰ جو رڪن ۽ جميعت الشعراءِ سنڌ شاخ خان پور مهر جو ميمبر ٻه رهي چڪو آهي. جميعت الشعراءَ ۾ ڪيس نالي واري شاعر، اديب ۽ محقق سيد اظهر گيلانيءَ شامل ڪيو.

هُو پاڪستان ٽيليويزن جي پروگرام ڪچهريءَ ۾ ٻه شامل ٿيندو رهندو آهي. سگهڙ عبدالرحمان مهيسر ۽ سيد صالح محمد شاهه جي ميزبانيءَ ۾ ڪچهريءَ ۾ شريڪ ٿيو. ريڊيو پاڪستان خيرپور تي ٻه ڊاڪٽر نبي بخش خان بلوچ جي سفارش تي ويو پر ريڊيي وارن ڪيس پروگرام نه ڏنو. اِن حوالي سان ٻڌايائين ته: ”ڊاڪٽر نبي بخش خان بلوچ ٨٧ _ ١٩٨٦ع ڌاري لُنڊن جي ڳوٺ (ڳوٺ ياروءَ لُنڊ لڳ ميرپور ماٿيلي) ۾ آيو؛ جتي سگهڙ ڪچهري ٿي. بلوچ صاحب سان گڏ ريڊيي پاڪستان جو پروڊيوسر قادر بخش ملاح ۽ نالي وارو اديب ۽ شاعر محمد فاضل شيخ ٻه هو. بلوچ صاحب منهنجي فن مان متاثر ٿي ملاح صاحب کي سفارش ڪئي. ملاح صاحب مون کي آڊيشن لاءِ گهرايو. ملاح صاحب آڊيشن ۾ مون کان هي سوال پُڇيا:

1. اُهي ڪهڙيون پنج شيون آهن، جن لاءِ جنت لازم ٿئي ٿي؟
2. اُهي ڪهڙيون پنج شيون آهن، جن لاءِ دوزخ لازم ٿئي ٿو؟

مون جواب ڏنس ته سائين! قرآن شريف مطابق ست جنتون ۽ ست دوزخ آهن. اوهان واضح ڪريو ته ڪهڙيءَ جنت ۽ ڪهڙي دوزخ جي ڳالهه ڪريو ٿا؟

ان تي ملاح صاحب ڪاوڙجي ويو ۽ آڊيشن ۾ فيل ڪري ڇڏيائين. اُن کان پوءِ مان وري ريڊيي تي نه ويس.“

ڪڇهريءَ ۾ مختلف لفظن جي معنائن تي پڻ ڳالهه ٻولهه ٿي. انهن لفظن ۾ هڪ لفظ ٻاٻيس، ٻيو لفظ ڏِڪَ هو. هُن ڇيو مون ڪيترن ئي لفظن جون معنائون مشاهدي وسيلي ڪڍيون خاص طور تي ٿرپارڪر ۾ اُٺ ويهڻ دوران. لفظ ٻاٻيس جي معنيٰ ٻه ڏنارن وٺان مليم. ٻاٻيس (ٻه ٻيس) معنيٰ ٻن لارن واري ڇڙي؛ جيڪا ٻڪرين ۽ رڍن کي ڀاڳيا ٻڌندا آهن. اهڙيءَ رِيت ڏِڪَ مَنهينءَ وانگر نهيل مٽانهينءَ جاءِ يا ٿلهي کي چوَندا آهن. مطلب جيڪا نروار نظر اچي. ٿرپارڪر ۾ نانگن بلائن ۽ وِڇن کان بچڻ لاءِ ڏِڪ يعني منهين يا کٽ وغيره ڪم آڻيندا آهن. اهڙي قسم جي جاءِ مهمان لاءِ به ڪتب اچي ته خاص موقعن ۽ ڪچهرين لاءِ به ڪم آندي وڃي. اسان انگريزي لفظ اسٽيج کي به ڏِڪ چئي سگهون ٿا. لفظ ڏِڪ شاهه سائينءَ به اسٽيج واري مفهوم ۾ استعمال ڪيو آهي. شاهه صاحب جو اهو بيت هيٺ ڏجي ٿو:

بُرو هو پنيور، آرياڻيءَ اُجاريو
لاٿو سَيَ لوڪ تان، هاڙهي ڏٺيءَ هورُ
چوريُون چُرڻ سِکيون، پُنهون ڪيائون پُورُ
آيو سو اَٿُورُ، جنهن ڏُکيون ڏِڪَ ويهاريون
(سُر ديسي)

ڊاڪٽر بلوچ صاحب هڪ جُلدي سنڌي لُغت ۾ ڏِڪ جي معنيٰ هِن ريت ڏني آهي ته؛ "ڏِڪَ: ٿ. شاديءَ جي هڪ رسم (جنهن ۾ گهوٽ ۽ ڪُنوار کي شاديءَ کان ٿي ڏينهن اڳ سينگار ڪرائي ڇِلي ۾ وِهارين.) ڪُنوار جو شاديءَ کان اڳ جو سينگار.
ڏِڪَ وِهارڻ: شاديءَ جي هڪ رسم موجب گهوٽ ۽ ڪنوار کي موڙ ٻڌائي سيج تي وِهارڻ (ان سان گڏ ٻيا ساٽ سوڻ ڪرڻ)." (ص: ٣٠٧)

مطلب ته اسٽيج کي نيٺ سنڌي ٻوليءَ ۾ ڏِڪ چئي سگهجي ٿو. پر جيئن ته انگريزي لفظ اهڙو ته عام ٿي ويو آهي جو هر پڙهيل توڙي اڻ پڙهيل اسٽيج کي پنهنجو ئي لفظ مڃي ٿو ۽ آسانيءَ سان سمجهي سگهي ٿو.

ڳجهارت هڪ ڏُکي صنف آهي. ان ۾ رسالو ڳجهارت منفرد حيثيت رکي ٿي. سگهڙ غلام محمد رسالو ڳجهارتون پڻ جوڙيون آهن. هِن ڳجهارت ۾ سگهڙ جي ڏيٺيءَ ۾ شاهه سائينءَ جو بيت لڪائي رکندو آهي؛ جنهن کي ٻيا سگهڙ ڳوليندا آهن؛ جنهن مان سگهڙن جي لطيف شناسيءَ جي پروڙ پوَندي آهي ته لطيفي فڪر جي پرچار به ٿيندي آهي. انهن سگهڙن لطيف

جي شاعراڻي ٻوليءَ، لهجي ۽ اُچار کي برقرار رکڻ ۽ اڳتي وڌائڻ ۾ اهم ڪردار ادا ڪيو آهي. هتي غلام محمد منگيءَ جي هڪ رسالو ڳجهارت سمجهاڻيءَ سُوڌي ڏجي ٿي:

”ڏيڻي: عضوو، ڪاريگر جي ڪري، پڇج، پنهنجو، ذات جو، راند جن ڌري، ٻولي، ٻولي، ذات سان.

پاوا: عضوو = سر، ڪاريگر جي = سانداڻ، پنهنجو = گهر، ذات جو = لوهار، راند جا = ڌڪ، ٻولي = ماڻ، ٻولي = گڏني، ذات = رڪ.

سڄي: سر سانداڻ ڪري، پڇج گهر لوهار جو
ڌڪن هيٺ ڌري، ماڻَ گڏني رُڪ سان

سمجهاڻي: لطيف سائينءَ جي تشبيهن ۽ پيٽ ڪرڻ جو ڪمال بہ انتها درجي جو آهي. سندس شاعراڻيءَ ذات تي اسان جون سوچون بيهي وڃن ٿيون. هِن بيت ۾ عاجزيءَ، اِنڪساريءَ ۽ قربانيءَ کي جنهن نموني لطيف سرڪار سادي مثال ذريعي سمجهايو آهي، اُن جو مثال ملڻ مشڪل آهي. هُو چئي ٿو تہ عشق يا سچي منزل هڪ لوهار وانگر آهي، جيڪو لوهہ کي باهہ ۾ ساڙي ڌڪ هڻي اعليٰ معيار جو رُڪ ٺاهي ٿو ڇڏي. لوهار جنهن اوزار تي لوهہ رکي، اُن کي ڌَڪ هڻي يا ڪُٽي کو ڪارائتو ۽ سُهڻو اوزار ٺاهيندو آهي، اُن کي سانداڻ چوَن ٿا. عشق بہ لوهار وانگر آهي جيڪو عاشق کي سَٽي ڪُٽي، آزمائي، ڦِٽي، ڌَڪي، تڙپائي ۽ لُڇائي پوءِ وڃي محبوب سان ملائيندو آهي.(ڪن عاشقن کي تہ ميلاپ نصيب نہ ٿيندو آهي) اهڙيءَ ريت ڪو بہ مرتبو، ماڻُ يا منزل بہ پاڻ ئي نہ ملندي آهي. ان لاءِ ڪيتريون ئي قربانيون ڏيڻيون پوَنديون آهن. سو جڏهن بہ ڪجهہ حاصل ڪرڻ چاهيو تہ پاڻ کي قربانيءَ لاءِ تيار رکو.“ (رسالو ڳجهارت، ص: ٥٤ _ ٥٥)

ڏهس سينگار جو ئي هڪ قسم آهي؛ جنهن ۾ هڪ ئي شئي، وصف، زيور، محبوب جي ڪنهن عضوي يا سونهن ۽ سينگار جي ڪنهن تشبيهہ جا ساڳيءَ معنيٰ وارا ڏهہ لفظ شعر جي صورت ۾ پيش ڪيا آهن. ان ۾ گهڻي ڀاڱي پنهنجي محبوب جي واکاڻ شامل هوندي آهي. سگهڙ غلام محمد منگيءَ ڏهس بہ چيا آهن. هُن ٻِتو ڏهس بہ ٺاهيو آهي. هڪ لفظ بدران ٻن لفظن جا ڏهہ ساڳيا ٺالا هڪ ئي ڏهس جي شعر ۾ ڪتب آڻي، وڏيءَ ڪاريگريءَ جو ڪم ڪيو اٿائين. هيٺ مثال لاءِ سندس هڪ ٻِتو ڏهس پيش ڪجي ٿو؛ جنهن ۾ هُن اڪ ۽ هرڻ جا ڏهہ ساڳيءَ معنيٰ وارا لفظ ڪم آندا آهن.

شم نيڻ سجڻ جا، ناز و نزاڪت آهو ڪرنگ عبايا
اِيڻ جهوڪا جهڪي ويا، چشمن چال چڪايا
غزال گردن موڙي پنبڻين پاند پسايا
لاليون لوچان چڪيس جي چالي خزمي ڳڻَ ڪِنوايا
آءِ سائيٽ آڏو هرڻ هيسيا، دودڪ ۾ دڙهايا
آئيز بيشڪ بالا سجڻن چيل پيي شرمايا
مرگهہ محب مطيع ڪيا، عين استرگ جي اُنايا
نيتر نوڪان ڪوندر لولي نوخ مڙئي نوايا
جنهن تي مهر نظر محبوب ڪري ٿيا تنهن جا سات سوايا
مومن لئہ آ مايا، اهو گوهر غلام محمد چئي

ان ڏهس ۾ محبوب جي اکين جي سونهن، اکين جي اشارن ۽ نازن نخرن جي تعريف ٿيل آهي. محبوب جي اکين کي هرڻيءَ جي اک سان تشبيهہ ڏني وئي آهي. آخر ۾ شاعر چوي ٿو تہ محبوب جنهن تي ڪرم جي نظر ڪري تہ اُن جا ٻيڙا پار ٿي ويندا، تنهنڪري محبوب جي ڪرم واري نظر مون لاءِ وڏي دولت آهي. اک ۽ هرڻ جي ساڳيءَ معنيٰ وارا لفظ مختلف ٻولين مان کنيا ويا آهن؛ جن ۾ انگريزي ٻوليءَ جا لفظ آءِ (Eye) ۽ آءِ سائيٽ (Eye Sight) بہ شامل آهن.

اک جا نالا:

(1) شم (2) چشم (3) لوچان (4) آئي سائيٽ ۽ آئيز (5) نين
(6) اک (7) عيناسترگ (8) ڪن (9) ڪوندر (10) نيتر

هرڻ جا نالا:

(1) آهو (2) مرگهہ (3) هرڻ (4) چيل (5) خرمو
(6) ڪرنگ (7)غزال (8) جهوڪا (9) اِيڻ (10) نوخ

جنگي شاعري جنهن کي رزميا شاعري بہ چوَندا آهن. ان حوالي سان اسان وٽ شاهہ سائينءَ ۽ خليفي نبي بخش قاسم لغاريءَ جو ڪيڏارو بہ موجود آهي. رزميا شاعريءَ ۾ پنهنجن بهادرن ۽ سُورمن جي تعريف ڪرڻ سان گڏ ڪين همٿايو بہ ويندو آهي. شاهہ سائينءَ جو ڪيڏارو ڪربلا جي شهيدن ۽ خليفي جو ڪيڏارو سنڌ ۾ ٿيل گرڙيءَ جي جنگ بابت آهي.

ڪرڙيءَ جي جنگ هڪ پناهه شاهه شُجاع الملڪ ۽ سنڌ جي ٽالپُر حڪمرانن وچ ۾ لڳي هئي. ان جنگ بابت خليفي جو ڪيڏارو نجو سنڌ جي رزميا شاعري آهي. غلام محمد منگيءَ جي رزميا شاعري ڪنهن مخصوص جنگ بابت تہ ناهي پر ان ۾ انگريزن خلاف سنڌي ماڻهن جي ڪيل ويڙهہ جو ذڪر آهي. خاص ڪري روپلي ڪولهيءَ جو ذڪر ملي ٿو:

جڏهن جڏهن جُوءِ تي، ڦهري ٽيون ڪاهُون
روپلي جي روح ڪيون، ڏرتيءَ لاءِ دانهون
مارن ٽيون مسافر! ڏِس آيل جُون آهُون
ٻَڌو نہ ٻانهُون، وِڙهو جنگ جواب جي.

غلام محمد منگيءَ لطيف سرڪار ۽ سچل سرمست جي پوئواري ڪندي پنهنجن بيتن ۾ جوڳين ۽ سنياسين جو بہ ذڪر ڪيو آهي. خاص ليکي ۾ اهڙن جوڳين کي ننديو اٿائين، جيڪي رڳو جوڳين وارا ويس ڪري پِنندا وتن ٿا ۽ پنهنجو اصل ڪردار نہ ٿا نڀائن. سندن اصل ڪم پيار، پريت ۽ محبت جو پيغام پکيڙڻ آهي، نہ ڪي پِنڻ!

جوڳي سڏائين جڳ ۾، تون جُنگ ناهين جوڳي
پِنڻ پٽڪو پيٽ لاءِ، تون ٺڳ آهين ٺوڳي
ڪيوتا والا ڪُوڙ جا، تو مُرلي ڦوڪين موڳي
اِهو سَڀُ نواءِ سَرِيرَ وارو، ڇو رُلين تو روڳي؟
اها گودڙي غلام محمد چئي، اَڇي نہ تي اوڳي
جوان اُهي جوڳي، مٽيو جن جو محبت وارو.

غلام محمد منگي هن سماج ۾ ٿيندڙ ڏاڍ تي خاموش نہ ٿو ويهي. هُو هتان جي سياسي نظام کي بهتر نہ ٿو سمجهي؛ جنهن ۾ هِتان جا ماڻهو بنا سوچڻ سمجهڻ جي ووٽ ڏئي، اهڙي حڪومت چونڊن ٿا، جيڪا انصاف نہ ٿي ڪري؛ عام ماڻهوءَ جا مسئلا حل نہ ٿي ڪري؛ رُشوت، ٺڳيءَ ۽ سفارش کي وڌائڻ ۾ ڪردار ادا ڪري ٿي. ماڻهو اجتماعي مسئلن کي ڏِسڻ بدران ذاتي مفادن کي اوليت ڏيئي پئسن تي ووٽ وڪڻن ٿا. اُهي پئسا بہ تمام ٿورڙا آهن. جڏهن تہ ووٽ وڪڻڻ سان جيڪو سڄي سماج کي نقصان ٿئي

تي، اُهو تمام گهڻو آهي. اهڙن اَڻ ڳڻين اَنيائن جي نشاندهي غلام محمد منگيءَ پنهنجي هڪ ڊِگهي بيت ۾ ڪئي آهي؛ جنهن ۾ هُن سچ چوَڻ سان گڏ پنهنجي هادي رهبر مهدي امام کي هِتان جي ماڻهن جي دانهن ڏني آهي ۽ پندرهين هجري صديءَ جي آزارن کي ختم ڪرڻ لاءِ جلدي اچڻ جو عرض ڪيو آهي. سندس اها پڪار هيٺ ڏِجي ٿي:

موٽ مهدي گهوٽ پيارا، وقت جا آثار ڏِسُ
پاڻ پندرهينءَ صُديءَ جا، ظلم ۽ آزار ڏِسُ
خون ريزي خانا جنگي، ڪي ڊِڪٽيٽر عام ٿي ويا
هو هيروئن جي نشي ۾، بي بها بي نام ٿي ويا
هاڻي ڏاڙا عزتن تي، ڪيئن هي قهرام ٿي ويا
ننگي پڪچر، ڊسڪو ڊانس، ڪنهن جا ننگ نيلام ٿي ويا
ڪي ڌماڪي باز خوني، ڪي هٿوڙي مار ڏِس.

قوم مُسلم ۾ اچي پيا فرقي بندي ٿول ڪي ئي
نت نوان هي روز آهن، مذهبي چوڀول ڪي ئي
ٻيو لساني جهڳڙا جاري، هت پيا هن ڏول ڪيئي
منڙي ماتا ڌن ڌياڻيءَ کي، لُٽن تا رول ڪي ئي
ديس واسي در بدر ۽ غير هت حقدار ڏِس
پوش انسان ۾ لڪي پئي چال ڪل شيطان واري
ڪو لُٽي ٿو پينو ٻڇي، ڪو سڏائي ٿو پير باري
طِفل بازي تيز ٿي، ڪيئن ڪري آ خلق ساري
نينگر ننگي آ ناچ ۾، آ حياتي ضرب ڪاري
هن دجالي دور جا، تون اي پرين پرڪار ڏِس

ووٽ جعليءَ جي ذريعي نوٽ ۾ آدم وِڪامي
پاءُ جو پاءُ ٿي ويو، خون ٿو ٿهڪي اُيامي
ماءُ ڪنيزڪ، زال راڻي، شمع شرافت ٿي وِسامي
درس گاهه ۾ وري ڏس، لاٽ علميت جي اُجهامي
علم جي طالب جي هٿ، هر جڳهه هٿيار ڏِس

وقت جي تاريخ داڳي ڪنهن ڪئي؟ ٿو هر ڪو ڄاڻي
آ لڳو پهرو زبان تي، چوي سچ وڃ گهاٽي
ناهي جيڪر ناٿو تو وٽ، ڪونه آفيسر سُڃاڻي
قوم جو قاتل ڏِسو، ٿو مزا ۽ موج ماڻي
نعرو نظامِ مُصطفيٰ ۽ رُشوَتي سرڪار ڏِس

تا هٽن هُو ضرب ڪاري، ٻوليون جن جون تاني ماني
ڪالهه جنهن طبلا وَڄايا، سو ڪيو بادشاهه زماني
هو وِڪاڻل مال تي، جنهن ڪيا هن سِرَ نشاني
ڪردجالن آ تپايو، موٽ مهدي ان بهاني
هت مارون مُسافر! نير غير ٿيا غدار ڏس.

سندس مٿين شعرن ۾ پندرهين صدي هجريءَ جو سچو منظر بيان ڪيل آهي. اسلام کي چوڏهن سؤ سال گُذري چڪا آهن ۽ هيءَ پندرهين صدي هلي پئي. اِن سلسلي ۾ ڪجهه مذهبي ماڻهو چوَندا آهن ته چوڏهين ڇَڏُ (ختم) ۽ پندرهين پَٽُ (دُنيا جو خاتمو يا قيامت) تي سگهي تي. غلام محمد منگيءَ به ان تصور ۾ مٿين شاعري ڪئي آهي. هُو ظلمن کي ڏِسي ظلم ۽ ظالم جي خاتمي ڪندڙ مهدي امام کي سڏي ٿو ته جيئن حساب ڪتاب (قيامت) جو ڏينهن اچي وڃي.

غلام محمد منگي مسافر کي بهترين سگهڙائپ تي سنڌ سگهڙ لوڪ ادب تنظيم (سلات) مجتا سرٽيفڪيٽ ۽ ايوارڊ پڻ ڏئي چڪي آهي.

غلام محمد منگي هڪ بهترين سگهڙ آهي؛ جنهن جي سگهڙائپ کي ڪتابي صورت ۾ آڻي اُن کي محفوظ ڪرڻ سان گڏ وڏيڪ عوام تائين پهچائڻ جي ضرورت آهي.

حوالا:

(1) سگهڙ غلام محمد منگي 'مُسافر' سان ٿيل مُختلف ڪچهريون
(2) ڏور. ڊاڪٽر نبي بخش خان بلوچ ، سنڌي ادبي بورڊ ، 2007ع
(3) شاهه جو رسالو
(4) رسالو ڳجهارت، ڊاڪٽر ڪمال ڄامڙو، ثقافت ۽ سياحت کاتو، سنڌ حڪُومت ڪراچي، ٢٠١٥ع
(5) هڪ جُلدي سنڌي لُغت، مولف: ڊاڪٽر نبي بخش خان بلوچ، سنڌي ٻوليءَ جو بااختيار ادارو، حيدرآباد، سنڌ، ١٩٩٨ع